



GREEN GENERATIONS

KA220-SCH-C9604CD7

ΜΕΛΕΤΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΔΙΑΓΕΝΕΑΚΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ

Ιανουάριος 2024



Με τη συγχρηματοδότηση
της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Το έργο Green Generations αναπτύσσεται από μια κοινοπραξία έξι εταίρων, ειδικών στους τομείς της τυπικής και μη τυπικής εκπαίδευσης, της κοινωνικής καινοτομίας και της έρευνας, σε πέντε ευρωπαϊκές χώρες (Γαλλία, Ελλάδα, Κύπρο, Ρουμανία και Βουλγαρία).

Στόχος του προγράμματος Green Generations είναι να υποστηρίξει Ευρωπαίους εκπαιδευτικούς μαθητών από 8 έως 18 ετών (Generations Z και Alpha), αναπτύσσοντας ένα καινοτόμο παιδαγωγικό πρόγραμμα σπουδών και κατευθυντήριες γραμμές για την εκπαίδευση για την κλιματική αλλαγή μέσω της διαγενεακής μάθησης.

Αυτό το έγγραφο αποτελεί την ενοποίηση της έρευνας για την εκπαίδευση για την κλιματική αλλαγή μέσω διαγενεακής μάθησης που διεξήχθη μεταξύ Δεκεμβρίου 2022 και Νοεμβρίου 2023. Η έρευνα αναπτύχθηκε μέσω έρευνας πεδίου, ομάδων εστίασης και έρευνας μέσω ερωτηματολογίου στις χώρες των εταίρων και περιλαμβάνει ανατροφοδότηση από ευρωπαίους εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν στην Κατάρτισης Εκπαιδευτικών στην Ακαδημία του Κλίματος στο Παρίσι τον Νοέμβριο του 2023. Αυτή η έρευνα οδηγεί στην ανάπτυξη του πακέτου κατάρτισης εκπαιδευτικών για την εκπαίδευση για την κλιματική αλλαγή μέσω διαγενεακής μάθησης και του σχετικού προγράμματος σπουδών και κατευθυντήριων γραμμών (2024-2025).

Αντιμετωπίζει το γενικό πλαίσιο της εκπαίδευσης για την κλιματική αλλαγή, τη διαγενεακή μάθηση, καθώς και τα προφίλ των ομάδων-στόχων του έργου και τις τρέχουσες πρακτικές και ανάγκες των δασκάλων και των εκπαιδευτικών σε αυτούς τους τομείς.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

1. Εκπαίδευση για την αλλαγή του κλίματος: γενικό πλαίσιο, Εκπαίδευση για την Βιώσιμη Ανάπτυξη και πλανητικά όρια
2. Ορισμός και αρχές της διαγενεακής μάθησης / Επιπτώσεις και συνέπειες της διαγενεακής μάθησης στους συμμετέχοντες / Εκπαίδευση για την κλιματική αλλαγή μέσω διαγενεακής μάθησης
3. Ομάδες-στόχου Green Generations – Προφίλ
4. Πρακτικές και ανάγκες στην εκπαίδευση για την κλιματική αλλαγή μέσω διαγενεακής μάθησης
5. Πηγές και παραπομπές
6. Επικοινωνία



**ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ
ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ**

Αυτήν τη στιγμή αντιμετωπίζουμε μια από τις μεγαλύτερες προκλήσεις της ανθρωπότητας που απειλεί τη βιωσιμότητα της γης ως κατοικήσιμου περιβάλλοντος σε σχέση με τα πλανητικά όρια: την έκτη μαζική εξαφάνιση. Αυτό το πλαίσιο οφείλεται στο ανθρωπόκαινο στάδιο που είναι η χρονική περίοδος κατά την οποία οι ανθρώπινες δραστηριότητες έχουν επηρεάσει αρκετά το περιβάλλον ώστε να αποτελέσουν μια ξεχωριστή γεωλογική αλλαγή.

Ο όρος **κλιματική αλλαγή** χρησιμοποιείται συχνά για να περιγράψει αυτές τις απειλές.

Ένας λόγος είναι ότι η κλιματική αλλαγή είναι μια απλή έννοια. Μπορεί να γίνει εύκολα κατανοητή αφού μπορεί να μετρηθεί (αποτύπωμα άνθρακα). Αλλά μέχρι τώρα, η κλιματική αλλαγή δεν έπαιξε κανένα ρόλο στην έκτη μαζική εξαφάνιση.

Η έννοια των πλανητικών ορίων παρουσιάζει ένα σύνολο εννέα πλανητικών ορίων εντός των οποίων η ανθρωπότητα μπορεί να συνεχίσει να αναπτύσσεται και να ευδοκιμεί για τις επόμενες γενιές, θέτοντας το πλαίσιο της βιωσιμότητας της γης ως κατοικήσιμου περιβάλλοντος. Αυτά τα όρια είναι:

- Κλιματική αλλαγή
- Αλλαγή στην ακεραιότητα της βιόσφαιρας (απώλεια βιοποικιλότητας και εξαφάνιση ειδών)
- Καταστροφή του στρατοσφαιρικού όζοντος
- Όξυνση των ωκεανών
- Βιογεωχημικές ροές (κύκλοι φωσφόρου και αζώτου)
- Αλλαγή συστήματος γης (για παράδειγμα αποψίλωση δασών)
- Χρήση γλυκού νερού
- Φόρτωση ατμοσφαιρικού αερολύματος (μικροσκοπικά σωματίδια στην ατμόσφαιρα που επηρεάζουν το κλίμα και τους ζωντανούς οργανισμούς)
- Εισαγωγή νέων οντοτήτων

Το 2009, ξεπεράστηκαν τρία μετρήσιμα όρια. Το 2023, για πρώτη φορά, μια ομάδα διεθνών επιστημόνων μπόρεσε να ποσοτικοποιήσει όλα τα όρια και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι τα έξι από τα εννέα πλανητικά όρια ξεπεράστηκαν.

Σε αυτή τη μελέτη, η πραγμάτευση της εκπαίδευσης για την κλιματική αλλαγή αναφέρεται σε μια πιο σφαιρική και διασυνδεδεμένη προσέγγιση της ΕΒΑ (Εκπαίδευση για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη).

Η Εκπαίδευση για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (ΕΒΑ) δίνει στους μαθητές όλων των ηλικιών τις γνώσεις, τις δεξιότητες, τις αξίες και τη δυνατότητα να αντιμετωπίσουν διασυνδεδεμένες παγκόσμιες προκλήσεις, όπως η κλιματική αλλαγή, η απώλεια βιοποικιλότητας, η μη βιώσιμη χρήση των πόρων και η ανισότητα. Ενδυναμώνει τους μαθητές όλων των ηλικιών να λαμβάνουν τεκμηριωμένες αποφάσεις και να λαμβάνουν ατομική και συλλογική δράση για να αλλάξουν την κοινωνία και να φροντίσουν τον πλανήτη. Η ΕΒΑ είναι μια διαδικασία δια βίου μάθησης και αναπόσπαστο μέρος της ποιοτικής εκπαίδευσης. Ενισχύει τις γνωστικές, κοινωνικο-συναισθηματικές και συμπεριφορικές διαστάσεις της μάθησης και περιλαμβάνει το περιεχόμενο και τα μαθησιακά αποτελέσματα, την παιδαγωγική και το ίδιο το μαθησιακό περιβάλλον.

Στην Έρευνα για το Κλίμα του 2022 της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων, τα συμπεράσματα δείχνουν ότι σε όλες τις χώρες που συμμετέχουν στην έρευνα, η κλιματική αλλαγή θεωρείται ως **η μεγαλύτερη πρόκληση για την ανθρωπότητα στον 21ο αιώνα**.

Η πλειοψηφία των Ευρωπαίων πολιτών πιστεύει ελάχιστα στην ικανότητα των κυβερνήσεών τους να αντιμετωπίσουν ζητήματα κλιματικής αλλαγής. Ωστόσο, όταν ρωτήθηκαν ποιος κάνει τα περισσότερα σήμερα, μετά την απάντηση «ο καθένας μας» (44%), οι τοπικοί παράγοντες βγαίνουν στην κορυφή: οι σύλλογοι (31%), οι **τοπικές αρχές** (28%) και μετά τα κράτη (26%). Αν και η απάντηση «κανείς» αγγίζει το 21%.

Η έρευνα της UNESCO για την εκπαίδευση για την κλιματική αλλαγή αναφέρει ότι υπάρχει **ασυμφωνία μεταξύ της σημασίας που δίνεται στην κλιματική αλλαγή στα κυβερνητικά σχέδια και στρατηγικές (που περιλαμβάνουν εκπαιδευτικό περιεχόμενο)** και στο γεγονός ότι **μόνο το 40% των εθνικών νόμων για την εκπαίδευση και το 45% των σχεδίων του τομέα της εκπαίδευσης ή οι στρατηγικές αναφέρονται ρητά στην εκπαίδευση για την κλιματική αλλαγή**. Επιπλέον, λίγο περισσότερο από το ένα τρίτο των χωρών έχουν νόμο, στρατηγική ή σχέδιο ειδικά για την εκπαίδευση για την κλιματική αλλαγή.

Επί του παρόντος, οι χώρες που είναι **πιο πιθανό να συμπεριλάβουν περιεχόμενο για την κλιματική αλλαγή στα προγράμματα σπουδών τους είναι εκείνες στις περιοχές που είναι πιο ευάλωτες στις επιπτώσεις** της κλιματικής αλλαγής, **σε αντίθεση με εκείνες που ευθύνονται σε μεγάλο βαθμό** για τις εκπομπές που προκαλούν την κλιματική αλλαγή.

Απαιτείται μεγαλύτερη εστίαση στο **περιεχόμενο της κλιματικής αλλαγής στα προγράμματα σπουδών των χωρών που είναι πιο υπεύθυνες για την κλιματική αλλαγή**. Η εκπαίδευση για την κλιματική αλλαγή θα πρέπει να ενσωματωθεί στην προϋπηρεσία και στην **επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε όλα τα μαθήματα** και σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης.

Μελέτες δείχνουν ότι **μαθητές πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που παρακολουθούν ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα ή πρόγραμμα ευαισθητοποίησης** στο σχολείο τους έχουν τη δυνατότητα/επιρροή να ηγηθούν στην αλλαγή γύρω τους (είτε στην τάξη είτε στο σπίτι). Αυτά τα παιδιά **μπορούν να καλλιεργήσουν τον προβληματισμό για το κλίμα στις οικογένειές τους. Μεταξύ των βασικών παραγόντων είναι:**

- σχέση και εμπιστοσύνη
- το γεγονός ότι τα παιδιά θεωρούνται απολιτικά (χωρίς πολιτική προκατάληψη)
- τα κορίτσια φαίνεται να έχουν μεγαλύτερη επιρροή από τα αγόρια
- ερωτήσεις και συζητήσεις σε τοπική κλίμακα (αντί για παγκόσμια)
- ευαισθητοποίηση των γονέων που συμμετέχουν / επισκέπτονται τις δραστηριότητες των παιδιών τους.

Από την άλλη πλευρά, στην ανάλυσή του, ο Colin Bangsey εξηγεί ότι, ενώ η πίστη στον ρόλο της εκπαίδευσης είναι ισχυρή, τα στοιχεία για το πώς η εκπαίδευση θα επηρεάσει την αλλαγή είναι γενικά αδύναμα. Η μέτρηση με αξιολογήσεις έχει την ισχυρότερη επίδραση στο τι συμβαίνει στην τάξη. Για να περάσουμε από την παθητική «μάθηση» στην «πράξη», χρειαζόμαστε μια σχετική **αλλαγή στα συστήματα αξιολόγησης** από την εστίαση στην «πραγματική ανάκληση» και προς στην «επίλυση προβλημάτων».

Εκπαίδευση για την κλιματική αλλαγή – Ευκαιρίες και προκλήσεις

ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ

- Οι Gen Z και Alpha ασχολούνται με το θέμα της κλιματικής αλλαγής.
- Τα παιδιά ηγούνται των αλλαγών στις οικογένειές τους.
- Η εκπαίδευση για την κλιματική αλλαγή εισάγεται εν συντομία στα σχολεία, αλλά ποτέ δεν ενημερώνεται ή διδάσκεται με διαδραστικό τρόπο.

Ευκαιρίες για την ανάπτυξη ενός νέου προγράμματος σπουδών:

- Αν και οι μαθητές έχουν πρόσβαση σε συνεχή πληροφόρηση, οι μελέτες δείχνουν ότι οι γνώσεις τους δεν επαρκούν για την αντιμετώπιση του θέματος λόγω της μέτριας κατανόησης της κλιματικής αλλαγής και των επιπτώσεών της στο μέλλον.
- Οι δάσκαλοι που θέλουν να διδάξουν αυτό το θέμα δεν είναι επαρκώς εξοπλισμένοι. Έλλειψη υλικού, πρακτικής και εκπαίδευσης.

ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ

- Οι ηλικιωμένοι βλέπουν τα σχολεία ως τον κύριο εκπαιδευτικό παράγοντα στον τομέα της εκπαίδευσης για την κλιματική αλλαγή. Είναι υποστηρικτικοί, αλλά δεν εμπλέκονται εύκολα στην ανάπτυξη της κοινότητας και στις δραστηριότητες του πολίτη.
- Ο ρόλος που επιδιώκουν να παίξουν οι νέοι στη δράση για το κλίμα συχνά υποβαθμίζεται, απορρίπτεται ή περιθωριοποιείται.
- Μόνο 30%+ χώρες έχουν νόμο, στρατηγική ή σχέδιο για την εκπαίδευση για την κλιματική αλλαγή.
- Σε μια έρευνα σε 100 χώρες, σχεδόν τα μισά εθνικά προγράμματα σπουδών δεν έχουν καμία αναφορά στην κλιματική αλλαγή. Ένα επιπλέον 40 % περιελάμβανε μόνο ένα πολύ ελάχιστο επίπεδο περιεχομένου.

2 ΔΙΑΓΕΝΕΑΚΗ ΜΑΘΗΣΗ



Η διαγενεακή μάθηση προάγει τη μάθηση μεταξύ και διαμέσου των γενεών και κάνει πράξη την έννοια της δια βίου μάθησης. Επιτρέπει την αμφίδρομη **μετάδοση γνώσης, τεχνογνωσίας, ήπιων δεξιοτήτων, στάσεων και συνηθειών.** Τα προγράμματα διαγενεακής μάθησης πρέπει να **έχουν τις ρίζες τους στις κοινωνικές και παιδαγωγικές ανάγκες.** Η μετατροπή της διαγενεακής μάθησης ως **μέρος της διδακτικής διαδικασίας** επιτρέπει την εργασία σε **διάφορους τομείς γνώσεων και δεξιοτήτων.**

Βασισμένη στη **μη τυπική και άτυπη εκπαίδευση,** η διαγενεακή μάθηση δίνει τη δυνατότητα σε άτομα όλων των ηλικιών να μαθαίνουν μαζί και ο ένας από τον άλλο. **Οι γενιές συνεργάζονται για να αποκτήσουν δεξιότητες, αξίες και γνώσεις.** Βοηθά στην **ανάπτυξη του κοινωνικού κεφαλαίου και της κοινωνικής συνοχής,** καθώς και της αλληλεγγύης μεταξύ των γενεών στις γηράσκουσες κοινωνίες μας.

Η **διαγενεακή μάθηση** μετριάξει τις συνέπειες του **χάσματος των γενεών που προκαλείται από την ταχεία τεχνολογική πρόοδο,** τον διαφορετικό τρόπο ζωής που οδηγεί σε έλλειψη κατανόησης, τη δημιουργία στερεοτύπων και προκαταλήψεων και τη μείωση της θετικής αλληλεπίδρασης μεταξύ παλαιότερων και νεότερων γενεών.

Στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, **η διαγενεακή μάθηση δεν αποτελεί μέρος του σχολικού προγράμματος** και γενικά δεν αποτελεί τυπική πρακτική στην εκπαιδευτική διαδικασία. Επιπλέον, τόσο οι νέοι όσο και οι ενήλικες δεν είναι εξοικειωμένοι με τη διαγενεακή μάθηση.

Κριτήρια για **επιτυχημένα μαθησιακά περιβάλλοντα στη μάθηση μεταξύ πολλών γενεών**

- Μικτή μάθηση και καινοτόμο παιδαγωγικό περιεχόμενο, έχοντας κατά νου ότι το μεγαλύτερο λάθος είναι να πιστεύουμε ότι οι ηλικιωμένοι θέλουν παρωχημένη μάθηση και οι νέοι θέλουν παιχνιδοποίηση
- Προώθηση αξιών όπως η κατανόηση, η αποδοχή και ο σεβασμός και η αξία της ατομικής συνεισφοράς
- Συμμετοχική μάθηση: οι συμμετέχοντες θα πρέπει να συμμετέχουν πλήρως στη διαμόρφωση της δραστηριότητας και να αναπτύσσουν αίσθημα ιδιοκτησίας
- Ανοιχτή επικοινωνία
- Εργασίες με βάση το έργο
- Διαθεματική ή Διεπιστημονική μάθηση
- Η τεχνολογία χρησιμοποιείται για τη δημιουργία ενδιαφέροντος και την ενίσχυση του περιεχομένου
- Ανάπτυξη συνεργασιών μεταξύ σχολείων και τοπικών κοινωνιών
- Πολιτισμικά θεμελιωμένη μάθηση: το πλαίσιο αναγκών και οι στάσεις των πολιτισμών διαφέρουν πολύ. Μια προσέγγιση που υιοθετείται σε έναν τομέα μπορεί να μην λειτουργεί ή να είναι σχετική σε έναν άλλο λόγω αυτών των διαφορών.

Διαγενεακή μάθηση – Ευκαιρίες και προκλήσεις

ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ

- Η διαγενεακή μάθηση παρέχει δεξιότητες ζωής στις νεότερες γενιές, όπως ανάπτυξη στενότερου συναισθηματικού δεσμού με τη φύση, τις κοινότητες και τις οικογένειες.
- Η διαγενεακή μάθηση παρέχει δια βίου μάθηση σε όλες τις γενιές, οι οποίες αποκτούν δεξιότητες, αξίες και γνώσεις. Βοηθά στην ανάπτυξη του κοινωνικού κεφαλαίου και της κοινωνικής συνοχής.
- Δημιουργεί ισχυρότερες σχέσεις μεταξύ των γενεών και των οικογενειών.
- Οι εκπαιδευτικοί που συμμετέχουν στις έρευνές μας επιδεικνύουν τη θέλησή τους να «ανοίξουν» το σχολείο στην κοινωνία των πολιτών, δημιουργώντας μια σύνδεση μεταξύ των εμπειριών των μαθητών στο σχολείο και των κοινοτήτων τους.

ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ

- Η έλλειψη κατάρτισης σε πρακτικές μεταξύ των γενεών και το γεγονός ότι η διαγενεακή μάθηση δεν αποτελεί μέρος του επίσημου προγράμματος σπουδών στις περισσότερες χώρες.
- Χάσμα γενεών: οι παιδαγωγικές προσεγγίσεις είναι τελείως διαφορετικές (παραδοσιακές και κάθετες έναντι αντίστροφης, ομότιμης παιδαγωγικής...)
- Αναφορές γενεών που οι άλλες γενιές δεν καταλαβαίνουν πλέον
- Η ηλικία θεωρείται ως φαινόμενο συστημικών διακρίσεων προς τους ηλικιωμένους και τους νέους.
- Απαιτούνται επίσημοι και άτυποι χώροι για να καταστεί δυνατή η πολιτική συμμετοχή των νέων και η πρόσβαση σε πληροφορίες σχετικά με τις πολιτικές για την κλιματική αλλαγή.
- Η ανάλυση των ομάδων εστίασης των δασκάλων δείχνει ότι παρόλο που οι γονείς και οι κοινότητες έχουν εμπλακεί σε ορισμένα σχολικά έργα, η διαγενεακή μάθηση δεν είναι μια οικεία έννοια ή συστηματικός μηχανισμός. Η εφαρμογή του τους φαίνεται περίπλοκη.

Οφέλη διαγενεακής μάθησης

- συλλογική ευημερία
- κουλτούρα κοινότητας, ενότητας και συνεργασίας
- πολιτική και ηθική ευθύνη, δεξιότητες κοινωνικής ζωής
- ήπιες δεξιότητες: υπευθυνότητα, γενναιοδωρία, αλληλεγγύη, ανεκτικότητα, σεβασμός και αλληλοβοήθεια
- αυτονομία και πρωτοβουλία
- κατασκευή ταυτότητας
- κατανόηση της έννοιας της ζωής/ ικανότητας να σκεφτόμαστε το μέλλον
- επικοινωνία (εξηγήστε μια προσωπική εμπειρία, αναπτύξτε μια ιδέα) και πληροφοριακός αλφαριθμητισμός
- καταπολέμηση της αγένειας, της εγκατάλειψης του σχολείου και της βίας στο σχολείο
- οι μαθητές ανακαλύπτουν και συμμετέχουν στο περιβάλλον τους
- Και τα λοιπά.

Η διαγενεακή μάθηση έχει κοινωνικές επιπτώσεις, όπως το σπάσιμο του δεσμού μεταξύ ατόμων με μειονεκτικό υπόβαθρο και φτωχών εκπαιδευτικών αποτελεσμάτων μέσω της συνεργασίας μεταξύ σχολείων και οικογενειών/κοινοτήτων. Προωθεί την ενεργό συμμετοχή του πολίτη και αμφισβητεί τον ηλικιακό ρατσισμό (τόσο οι νέοι όσο και οι ηλικιωμένοι είναι θύματα του ηλικιακού ρατσισμού). Η συνάντηση και 'συνύπαρξη' σημαίνει ότι οι άνθρωποι μπορούν να εξερευνήσουν ποιοι πραγματικά είναι και τι έχουν να κερδίσουν ο ένας από τον άλλον.

Στο πλαίσιο της έρευνάς μας, προκειμένου να παρέχουμε μελέτες περίπτωσης για την κατάρτιση των εκπαιδευτικών, μπορέσαμε να εντοπίσουμε πολλά έργα διαγενεακής μάθησης που θέτουν ένα πλαίσιο συνεργασίας και συνέργειας με εκπαιδευτικούς, οικογένειες, μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς, άλλους οργανισμούς. Αυτά τα παιδαγωγικά έργα αναπτύχθηκαν κυρίως γύρω από τις κοινωνικές ανάγκες και αλληλεπιδράσεις.

Η κλιματική αλλαγή, με την έννοια του πρωταρχικού μας ορισμού (σελίδα 5), είναι μια τεράστια έννοια αλληλένδετων θεμάτων. Τα κοινωνικά και περιβαλλοντικά ζητήματα είναι αλληλένδετα. Όλες οι ανθρώπινες δραστηριότητες μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για την εκπαίδευση για την βιώσιμη ανάπτυξη και την εκπαίδευση για την κλιματική αλλαγή.

Η έρευνά μας για την εκπαίδευση για την κλιματική αλλαγή μέσω διαγενεακής μάθησης σε υπάρχοντα έργα μας οδήγησε σε μερικά έργα διαγενεακής μάθησης για τα τρόφιμα και την κηπουρική. Σύμφωνα με τις τρέχουσες γνώσεις μας, υπάρχουν λίγα έργα μεταξύ διαγενεακής μάθησης στην εκπαίδευση για την κλιματική αλλαγή σε αναλογία με τα κοινωνικά έργα που δεν συνδέονται απαραίτητα με την εκπαίδευση για την κλιματική αλλαγή.

Επιπλέον, για να παρέχουμε εμπνευσμένα θέματα ως θεμέλια για αυτά τα έργα, πρέπει να προσφέρουμε καινοτόμες προσεγγίσεις στους εκπαιδευτικούς μέσω του προγράμματος σπουδών Green Generations.

ΔΙΑΓΕΝΕΑΚΗ ΜΑΘΗΣΗ
-
ΟΜΑΔΕΣ-ΣΤΟΧΟΣ GREEN
GENERATIONS
ΠΡΟΦΙΛ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

3

Το έργο Green Generations απευθύνεται σε εκπαιδευτικούς και παιδαγωγούς παιδιών από 8 έως 18 ετών. Ως εκ τούτου, στοχεύουμε τις γενιές Z και Alpha και τους εκπαιδευτικούς, τις οικογένειες και τις κοινότητές τους. Ακολουθούν μερικά βασικά σημεία σχετικά με τις παιδαγωγικές πτυχές σχετικά με τις γενιές Z και το Alpha.

Γενιά Z	Γενιά Alpha
Αναπτύσσουν τις σχέσεις τους μέσω εφαρμογών κοινωνικών μέσων. Το 45% είναι συνεχώς online. Η Γενιά Z χαρακτηρίζεται από αύξηση του άγχους και της κατάθλιψης και έχει μεγαλύτερη πιθανότητα να αναφέρει προβληματισμούς ψυχικής υγείας. Έχουν την υψηλότερη περιβαλλοντική συνείδηση.	Η πολυπληθέστερη γενιά στον κόσμο. Έναρξη μιας νέας εποχής στην ανάπτυξη της ανθρωπότητας. Η πιο μορφωμένη γενιά. Οργανικά συνδεδεμένη με την τεχνολογία. Συνεισφέρει το λιγότερο σε ζητήματα κλιματικής αλλαγής, αλλά θα επηρεαστεί περισσότερο. Είναι σημαντικό να αναγνωρίζουμε τις αξίες κάθε γενιάς και να δουλεύουμε χέρι-χέρι.
Έχουν συνηθίσει να έχουν πληροφορίες στα χέρια τους.	Οι μαθητές βαριούνται και αποσπώνται πολύ εύκολα. Χρειάζονται ισχυρά ερεθίσματα και αναμένουν διαδραστικές τάξεις.
Παροχή προγράμματος σπουδών κοινωνικής-συναισθηματικής μάθησης (ΚΣΜ) που εστιάζει στην ανάπτυξη δεξιοτήτων αυτογνωσίας, διδασκαλίας κοινωνικής επίγνωσης και ενσυναίσθησης. Παροχή μαθημάτων που υποστηρίζουν τις δεξιότητες κριτικής σκέψης διδάσκοντας στους μαθητές πώς να ταξινομούν τις ποσότητες των πληροφοριών και να προσδιορίζουν τι είναι πολύτιμο.	Ενσωμάτωση νέας τεχνολογίας και εκμάθηση χρήσης της αξιοποιώντας βέλτιστες πρακτικές. Τα μαθήματα φυσικής είναι μια πρόκληση που μπορεί να αντιμετωπιστεί παρέχοντας μικτή ή υβριδική μάθηση που συνδυάζει την διά ζώσης και την εξ αποστάσεως παρακολούθηση για μεγαλύτερη ευελιξία. Οι μέθοδοι της ανεστραμμένης τάξης (Αντίστροφη παιδαγωγική) λειτουργούν πολύ καλά.
Χρήση εφαρμογών, πλατφορμών που βασίζονται στον ιστοχώρο και άλλων ψηφιακών πόρων	Μεγάλη εστίαση στην επίλυση προβλημάτων και προτίμηση στην παιχνιδοποίηση της εκπαίδευσης και των μοντέλων πρόκλησης-ανταμοιβής

Οι γονείς και οι παππούδες των Gen Z και Alpha είναι μέλη των Gen X, Y και Boomers. Οι ηλικιακές διαφορές είναι σημαντικές για τις κλιματικές απόψεις και τη δράση για το κλίμα. Οι νεότερες γενιές ήταν πιο πρόθυμες από τις παλαιότερες γενιές να συμμετάσχουν στον ακτιβισμό για το κλίμα, όπως ο εθελοντισμός και η δωρεά χρημάτων. Αν και οι παλαιότερες γενιές γνωρίζουν το πρόβλημα και περισσότερες από αυτές **θέλουν να ασχοληθούν περισσότερο, πιστεύουν ότι τα σχολεία πρέπει να αναλάβουν αυτόν τον ρόλο.**

Η διαγενεακή μάθηση συνοδεύεται από μια μεγαλύτερη πρόκληση: τη **σύγκρουση των γενεών**. Δεν είναι μια απλή διαφορά ανάμεσα στη συμπεριφορά, τα γούστα και τις φιλοδοξίες των παιδιών και των γονιών. Αλλά μάλλον αυτό που η ανθρωπολόγος Margaret Mead (1901-1978) αποκάλεσε «χάσμα γενεών», λόγω της διαφοράς μεταξύ των παραδοσιακών κοινωνιών και των «εν εξελίξει» κοινωνιών, με την έννοια της **αντιστροφής της μετάδοσης της γνώσης.**

Η σύγχρονη εκπαιδευτική ηγεσία σημαίνει ότι **οι εκπαιδευτικοί θεωρούνται ενεργά ως συνεισφέροντες.** Πρέπει επίσης να εκτεθούν και **να κατανοήσουν βαθύτερα πώς να αντιμετωπίσουν καλύτερα τις μεταβαλλόμενες αξίες της επόμενης γενιάς.** Βλέποντας τη διεπιστημονική μάθηση με τις κοινωνικές και συναισθηματικές ικανότητες ως βασικό συστατικό, είναι σημαντικό οι εκπαιδευτικοί να μπορούν να αναλογιστούν πώς αντιμετωπίζονται και υποστηρίζονται οι αξίες για την επόμενη γενιά στο σύγχρονο τρόπο διδασκαλίας τους σήμερα.

Θα πρέπει να εξεταστεί η **χρήση στρατηγικών εκπαίδευσης-μάθησης** για την υποστήριξη των ικανοτήτων των μαθητών Gen Z και Alpha και για την οικοδόμηση μιας αίσθησης **διάκρισης μεταξύ του τι είναι ψεύτικο και τι είναι αληθινό.**

ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΝΑΓΚΕΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΔΙΑΓΕΝΕΑΚΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ



*Αποτελέσματα από 150 ερωτηματολόγια και ομάδες εστίασης εκπαιδευτικών στις πέντε συμμετέχουσες νήσους

Στις συνολικές εκπαιδευτικές ανάγκες που εκφράζονται από τους συμμετέχοντες εκπαιδευτικούς, **η επικοινωνία και η συνεργασία μεταξύ των εκπαιδευτικών είναι σπάνια**. Το εκπαιδευτικό σύστημα δεν τις προωθεί. **Η κλασική κατάρτιση των εκπαιδευτικών προσφέρει ελάχιστη ή καθόλου ανταπόκριση στις ανάγκες και τις επιθυμίες τους να εδραιωθούν σε σύγχρονα θέματα**. Επιπλέον, τα σχολικά προγράμματα αφήνουν λίγο χώρο σε εξωτερικές και προαιρετικές δραστηριότητες που πρέπει να είναι πολύ ευπρόσδεκτες.

Αν και οι εκπαιδευτικοί ενδιαφέρονται όλο και περισσότερο να δημιουργήσουν δεσμούς μεταξύ σχολείων και κοινωνίας, οι σχολικές εγκαταστάσεις δεν είναι γενικά ανοιχτές σε εξωτερικούς επισκέπτες και οικογένειες. Δεδομένου ότι οι οικογένειες και οι κοινότητες δεν μπορούν να έχουν εύκολη πρόσβαση στα σχολεία, **οι εκπαιδευτικοί αποτελούν βασικό παράγοντα για τη δημιουργία αυτού του δεσμού**.

Η έρευνα Green Generations δείχνει ότι τρεις στους τέσσερις εκπαιδευτικούς έχουν ήδη ηγηθεί κοινοτικών έργων στην τάξη τους και ότι οι περισσότεροι έλαβαν υποστήριξη από την ιεραρχία τους. Όταν ρωτήθηκαν για τη διαγενεακή μάθηση, **μόνο το 20% των εκπαιδευτικών πιστεύουν ότι γνωρίζουν γι' αυτήν**, αν και η συντριπτική πλειοψηφία των εκπαιδευτικών είτε δεν γνωρίζει τη διαδικασία είτε δεν είχε ποτέ την ευκαιρία να την υλοποιήσει.

Όταν ρωτήθηκαν για τα κοινοτικά τους έργα και για το εάν επιτεύχθηκαν οι μαθησιακοί στόχοι τους, το 48% των εκπαιδευτικών που ηγήθηκαν κοινοτικών έργων ισχυρίζονται ότι ικανοποιήθηκαν, αλλά δεν ανέφεραν ρητά πώς. Το 33% ισχυρίστηκε ότι είχε περιορισμένο ή παραπλανητικό αποτέλεσμα. Θα ήταν ενδιαφέρον να γνωρίζουμε πώς μέτρησαν τα αποτελέσματά τους και σε κάθε περίπτωση, οι εκπαιδευτικοί πρέπει να υποστηρίζονται και να εκπαιδεύονται στο πώς να μετρούν τον αντίκτυπο ενός έργου (**δείκτες εκτίμησης επιπτώσεων και αξιολόγηση**).

Μεταξύ των εκπαιδευτικών που υλοποίησαν κοινοτικά έργα, συμμετείχαν ΜΚΟ, μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί και φορείς χάραξης πολιτικής, καθώς και ιδιωτικοί οργανισμοί. Σπάνια εμπλέκονται έμποροι και τεχνίτες (6%). Αν και, οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί συμφωνούν ότι η εύρεση και η δέσμευση μιας ομάδας-στόχου πρόθυμης να συμμετάσχει, η δημιουργία ενός ασφαλούς και άνετου περιβάλλοντος για αλληλεπίδραση μεταξύ διαφορετικών γενεών και ο σχεδιασμός δραστηριοτήτων για την ενθάρρυνση της ενεργού συμμετοχής, είναι δύσκολες πτυχές τέτοιων έργων.

Η έλλειψη κατάρτισης σε διαγενεακές πρακτικές (59%) και το γεγονός ότι η διαγενεακή μάθηση δεν αποτελεί μέρος του επίσημου προγράμματος σπουδών (38%) είναι οι δύο μεγαλύτερες προκλήσεις που πρέπει να αντιμετωπιστούν. Μια τρίτη πρόκληση θα ήταν το ζήτημα της χρηματοδότησης ή των περιορισμένων πόρων (34%).

Οι περισσότεροι δάσκαλοι πιστεύουν ότι είναι πολύ σημαντικό να διδάσκουν για τη σοβαρότητα της κλιματικής αλλαγής και τις επιπτώσεις της, αλλά λιγότερο από το 40% είναι σίγουροι για τη διδασκαλία της και μόνο το ένα τρίτο περίπου αισθάνεται ικανό να εξηγήσει καλά τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στην περιοχή ή την τοποθεσία τους.

Περίπου το 40% των εκπαιδευτικών είναι σίγουροι για τη διδασκαλία των γνωστικών διαστάσεων της κλιματικής αλλαγής, αλλά μόνο το ένα πέμπτο περίπου μπορεί να εξηγήσει καλά πώς να αναλάβουν δράση οι μαθητές και να προκαλέσουν αλλαγή συμπεριφοράς. Επιπλέον, το 20% δεν έχει τη δυνατότητα να επιλέξει τα δικά του θέματα ή το χρόνο για να διδάξει το θέμα ή αισθάνεται ότι δεν έχει τις απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες.

Οι έμπειροι δάσκαλοι είναι γενικά πιο σίγουροι για την ικανότητά τους να διδάξουν την κλιματική αλλαγή σε σύγκριση με εκείνους που εισήλθαν πρόσφατα στο επάγγελμα. Έρευνες δείχνουν ότι μόνο το 55% των εκπαιδευτικών ανέφερε ότι είχε λάβει εκπαίδευση – είτε πριν ξεκινήσει τη διδασκαλία είτε εν συνεχεία – σχετικά με την κλιματική αλλαγή και τον βιώσιμο τρόπο ζωής.

Η παρατήρηση των παιδαγωγικών πρακτικών (βλ. διάγραμμα σελίδα 19) δείχνει ότι οι παραδοσιακές και συμμετοχικές παιδαγωγικές εξακολουθούν να είναι η γενική πρακτική (81% της έρευνας εκπαιδευτικών του Green Generations) ακολουθούμενη στενά από τις συνεργατικές μεθόδους (72%).

Τα εκπαιδευτικά συστήματα συνειδητοποιούν την ανάγκη χρήσης περισσότερων **μαθητοκεντρικών και καινοτόμων παιδαγωγικών μεθόδων**, προκειμένου να αναπτύξουν τις ικανότητες των μαθητών να είναι ανεξάρτητοι, να αναπτύξουν δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων και κριτική σκέψη. Αλλά οι πρακτικές των Ευρωπαίων εκπαιδευτικών ποικίλλουν πολύ για διαφορετικούς λόγους.

Για παράδειγμα, η **αντίστροφη παιδαγωγική**, η οποία λειτουργεί αρκετά καλά με τη Gen Z, και ειδικά την Alpha, φαίνεται να είναι η λιγότερο συχνά χρησιμοποιούμενη (55% του μέσου όρου του συνόλου) αν και είναι μέρος των κορυφαίων 3 στις βουλγαρικές διδακτικές πρακτικές και χρησιμοποιείται αρκετά στη Ρουμανία, αλλά οι συμμετέχοντες εκπαιδευτικοί στην Ελλάδα και τη Γαλλία τη χρησιμοποιούν λιγότερο.

Όταν ρωτήθηκαν ποιες παιδαγωγικές προσεγγίσεις θα ενδιαφέρονταν να χρησιμοποιήσουν οι εκπαιδευτικοί, **η αντίστροφη παιδαγωγική, η ομότιμη παιδαγωγική και η παιδαγωγική ανακάλυψης κατατάσσονται στην κορυφή**.

Όταν ρωτήθηκαν για τις **παιδαγωγικές που δεν θα ήθελαν να χρησιμοποιήσουν**, οι Γάλλοι εκπαιδευτικοί παρουσιάζουν την υψηλότερη κατάταξη στην αντίστροφη παιδαγωγική (40%), ενώ οι Έλληνες εκπαιδευτικοί παρουσιάζουν την υψηλότερη κατάταξη στις παραδοσιακές παιδαγωγικές (34%).

Οι παιδαγωγικές μάθησης με βάση το έργο και οι παιδαγωγικές ανακάλυψης κατατάσσονται σε καλή βαθμίδα σε όλες τις χώρες εκτός από την Ελλάδα. Αυτή η απάντηση μπορεί να αποδοθεί στο γεγονός ότι το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα είναι επικεντρωμένο στο πρόγραμμα σπουδών, στο οποίο οι εκπαιδευτικοί μεταφέρουν γνώσεις ως κορυφαίοι «ειδικοί» και δεν έχουν πολύ χρόνο να εφαρμόσουν άλλες παιδαγωγικές προσεγγίσεις.

Απόσπασμα από την έρευνα Green Generations

Τρέχουσα γνώση και παιδαγωγικές πρακτικές που χρησιμοποιούνται από εκπαιδευτικούς	Γαλλία	Ρουμανία	Ελλάδα	Κύπρος	Βουλγαρία	Μέσος όρος
Παραδοσιακή παιδαγωγική	94%	96,6%	26,6%	92%	97%	81%
Συμμετοχική παιδαγωγική	97%	90%	23,3%	96%	100%	81%
Αντίστροφη παιδαγωγική	39%	60%	36,6%	50%	87%	55%
Μάθηση με βάση το έργο	77%	93.3%	26,6%	54%	73%	65%
Παιδαγωγική ανακάλυψης	64%	100%	13,3%	61%	50%	58%
Συνεργατική παιδαγωγική	90%	93.3%	13,3%	82%	80%	72%
Ομότιμη παιδαγωγική	58%	73%	40%	68%	63%	60%
Βιωματική μάθηση	77%	83.3%	26,6%	89%	47%	65%

Όταν τους ζητήθηκε να αξιολογήσουν τη **σημασία των κοινωνικών και περιβαλλοντικών διακυβεύσεων**, οι εκπαιδευτικοί πιστεύουν ότι οι πιο σημαντικές δεξιότητες που πρέπει να διδάξουν είναι (με σειρά κατάταξης από ένα μέσο σύνολο):

- Ζητήματα κλιματικής αλλαγής και περιβάλλοντος / Υγεία (70% το καθένα)
- Παρενόχληση για θέματα φύλου και άλλα θέματα που σχετίζονται με την καθημερινή ζωή των παιδιών (67%)
- Μελλοντική καριέρα και επαγγελματικοί προσανατολισμοί (64%)

Υπάρχουν σχετικά σημαντικές **διαφορές μεταξύ των χωρών**.

- Οι δάσκαλοι στη Βουλγαρία βλέπουν τη μελλοντική καριέρα (97%) και την υγεία (87%) πάνω από την κλιματική αλλαγή (80%).
- Αν και η κλιματική αλλαγή θεωρείται σημαντική, το ζήτημα των θεμάτων φύλου βρίσκεται στην κορυφή της κλιματικής αλλαγής στη Ρουμανία (70% έναντι 65% - Μπορεί να εξηγηθεί από την τρέχουσα κοινωνική συζήτηση σχετικά με το αν θα εισαχθεί το ζήτημα των θεμάτων φύλου στο σχολείο) και την Κύπρο (64% έναντι 46%).
- Οι Κύπριοι δάσκαλοι κατατάσσουν την κλιματική αλλαγή στο ίδιο επίπεδο με την καλλιτεχνική και πολιτιστική εκπαίδευση (46%).
- Η Ελλάδα και η Γαλλία βλέπουν την κλιματική αλλαγή ως το πιο σημαντικό θέμα που πρέπει να αντιμετωπίσει το σχολείο.

Ανάλογα με τη χώρα, **τα κοινωνικά διακυβεύματα μπορεί να κατατάσσονται πάνω από τα ζητήματα της κλιματικής αλλαγής**. Ορισμένα κοινωνικά ζητήματα δεν συνδέονται με την κλιματική αλλαγή, αλλά **η κλιματική αλλαγή έχει κοινωνικές επιπτώσεις** που πρέπει να επισημανθούν.

Όσον αφορά τις παιδαγωγικές που χρησιμοποιούνται για τη διδασκαλία των πράσινων δεξιοτήτων, και πάλι, οι χώρες έχουν διαφορετικές πολιτιστικές προσεγγίσεις. Το μέσο σύνολο θέτει τις 4 πρώτες ως εξής:

- Συνεργατική και βιωματική μάθηση (80% η καθεμία)
- Συμμετοχική παιδαγωγική και παιδαγωγική ανακάλυψης (75% η καθεμία)

5

ΠΗΓΕΣ,
ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ
& ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΕΣ



Μεθοδολογίες

- Η Δευτερογενής Έρευνα Green Generations εκπονήθηκε από όλους τους εταίρους στις αντίστοιχες χώρες τους με βάση έναν οδηγό μεθοδολογίας για την έρευνα σχετικά με την εκπαίδευση για την κλιματική αλλαγή και τις πρακτικές διαγενεακής μάθησης σε σχολεία και εκπαιδευτικά συστήματα, που συντίθεται σε μια τελική έκθεση.
- Η έρευνα ερωτηματολογίου Green Generations εκπονήθηκε από την Eutopique με τη βοήθεια όλων των εταίρων και διανεμήθηκε σε 149 εκπαιδευτικούς σε σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σε ιδιωτικά και δημόσια σχολεία κάθε χώρας. Το 75% των απαντήσεων προέρχεται από δασκάλους της πόλης και το 75% των δασκάλων είναι γυναίκες. Με βάση τον αριθμό των απαντήσεων, οι απαντήσεις δεν αντικατοπτρίζουν τις γενικές απόψεις των εκπαιδευτικών των χωρών εταίρων, αλλά αποτελούν τάσεις σε κάθε χώρα.
- Οι ομάδες εστίασης Green Generations που υλοποιήθηκαν σε κάθε χώρα βασίστηκαν σε κατευθυντήριες γραμμές που παρήγαγε η Eutopique με τη βοήθεια όλων των εταίρων. Οι ομάδες εστίασης συγκέντρωσαν συνολικά 30+ δασκάλους και αντικατοπτρίζουν τις απόψεις και την οπτική τους σχετικά με την εκπαίδευση για την κλιματική αλλαγή και τη διαγενεακή μάθηση σχετικά με αντίστοιχες εμπειρίες τους.

Πηγές & Παραπομπές

- [European map of intergenerational learning \(EMIL\)](#)
- European **Commission: Learning for Active Ageing Report**
- EPALE (EU): [Intergenerational learning: how can stereotypes that divide generations and ages be broken down and how can this be beneficial?](#)
- McCrindle generations infographics 2022 / [LearnGen project](#). Mark McCrindle, 2022
- *2021-2022 Climate Survey published on October 27 by the European Investment Bank (EIB)*
- European Lifelong Learning Project on Intergenerational Learning
- Unesco : Getting every school climate-ready / How countries are integrating climate change issues in education, 2021
- Unesco: Towards inclusion in education: status, trends and challenges, Education 2030, 2021
- The Scottish center for intergenerational learning - User guide to intergenerational learning, 2011
- Greek Ministry of education and religious affairs
- DEMME LEARNING, the importance of intergenerational learning, 2021
- Study: Nature climate change: children can foster climate change among their parents, 2019
- Canopé network (French governmental teachers training program): climate, biodiversity and sustainable development education, April 2022
- Climate of Change project. Official website. Available from: <https://climateofchange.info/>
- Changing with climate project. Official website. Available from: <https://changingwithclimate-bg.org/en/home/>

Πηγές & Παραπομπές

- CVETNET project. Official website. Available from: <https://www.cvetnet.com/>
- Eurostat, 2022: [Adult learning statistics](#).
- For the Earth, 2022. Available from: <https://www.zazemiata.org/sastezanie-za-tijnejdzhari-v-karak-s-klimata/>
- [Fridays for Future](#), 2022.
- IGTrain project. Available from: <https://www.bimec-bg.eu/projects/project-igtrain>
- [Pleven](#) Open, 2022.
- Pencheva, Miglena (2016): [Generation differences and their implication on learning process](#).
- ATD, Association for Talent Development, 2021 - How should I deliver training to a group of multigenerational learners
- MultiGenerational classrooms, Dr. Vickie S. Cook, Vice Chancellor for Online Professional & Engaged Learning and Research Professor, University of Illinois Springfield
- Management intergénérationnel en 2021 : enjeu et bonnes pratiques, INside magazine
- [Framing the challenge: Education and the climate-environment emergency](#), Colin Bangay, Foreign Commonwealth and Development Office, 2022
- Arpad, T. [Research report regarding Romanian youth opinion on climate change education](#).
- "MĂSURI DESTINATE CREȘTERII INCLUZIUNII SOCIALE A PERSOANELOR VÂRSTNICE"
- [Is your school Generation alpha ready?](#), BENQ, 2021
- Contemporary Education for Generation Z & Alpha, Erasmus+ 2019-1-DE03-KA101-059048
- [WILL CLIMATE CHANGE AFFECT GENERATION ALPHA? ENVIRONMENTAL AWARENESS BY GENERATION](#), 2022
- Ballew, M. T., et al. (2020). Young adults, across party lines, are more willing to take climate action? New Haven, CT: Yale University and George Mason University.
- Pew Research Center (2021). [Gen Z, Millennials Stand Out for Climate Change Activism, Social Media Engagement With Issue](#).
- Le Monde, Dérèglement climatique, rapport au travail ou à la sexualité : un nouveau conflit de générations flotte dans l'air du temps, Nicolas Truong, 2023

7 ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ



Η κοινοπραξία Green Generations σας προσκαλεί να ακολουθήσετε την εξέλιξη του έργου στην ιστοσελίδα μας και στις σελίδες μας στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (LinkedIn, Facebook και Instagram).



**Με τη συγχρηματοδότηση
της Ευρωπαϊκής Ένωσης**

Με τη χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι απόψεις και οι γνώμες που διατυπώνονται εκφράζουν αποκλειστικά τις απόψεις των συντακτών και δεν αντιπροσωπεύουν κατ'ανάγκη τις απόψεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή του Ευρωπαϊκού Εκτελεστικού Οργανισμού Εκπαίδευσης και Πολιτισμού (ΕΑΕΑ). Η Ευρωπαϊκή Ένωση και ο ΕΑΕΑ δεν μπορούν να θεωρηθούν υπεύθυνοι για τις εκφραζόμενες απόψεις.